

החידוש היומי

חידוש יומי בדף היומי

נאמנות האב לומר על בנו שהוא בן גחשה

במשנה בקידושין (עח:) תנן: האומר בני זה ממזר, אינו נאמן.... על העובר שבמעיה ממזר הוא, אינם נאמנים. רבי יהודה אומר נאמנים [ארישא נמי פליג. רש"י]. ובברייתא בגמרא: "יכיר" [כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים] (דברים כא יז) יכירו לאחרים. מכאן אמר רבי יהודה, נאמן אדם לומר 'זה בני בכור'. וכשם שנאמן אדם לומר 'זה בני בכור', כך נאמן אדם לומר 'זה בן גחשה' ו'זה בן חלוצה'. וחכמים אומרים, אינו נאמן [אבן גחשה וחלוצה הוא דפליג. רש"י].

כיוצא בזה איתא בגמרא בקידושין (עד:) אמר רב נחמן, שלשה נאמנים על הבכור. אלו הן: חיה, אביו ואמו. חיה - לאלתר, אמו - כל שבעה, אביו - לעולם. כדתיא, "יכיר" - יכירו לאחרים, מכאן אמר רבי יהודה נאמן אדם לומר זה בני בכור וכו'.

פסק הרמב"ם במודה שזינתה עמו שנאמן לרשעה אבל לא ליבום

והרמב"ם (יבום פ"ג ה"ד) כתב: מי שזינה עם אשת איש ונתעברה, ואמרה זה העובר ממנו הוא, ואפילו הוא מודה לה, אע"פ שהוא בנו לענין ירושה - הרי זה ספק לענין יבום, שכמו שזינתה עמו כך זינתה עם איש אחר. ובשו"ת הרא"ש (כלל פב סימן א) כתב שדברי הרמב"ם תמוהין, כי מאחר וקראוהו ספק לענין יבום, מפני מה יורשו - וכיצד יוציא ממון מספק מידי חזקת היורשים הודאיים. ואם סברת הרמב"ם כדעת רבי יהודה שהוא נאמן על בנו מדין 'יכיר', אם כן גם לענין חליצה יהא נאמן.

ובשב שמתנתא (ש"ב פ"ב כ) כתב לבאר דעת הרמב"ם, שאכן סבירא ליה כדעת רבי יהודה שהוא נאמן על בנו, מדין 'יכיר', ולכן נאמן הוא לגבי ירושת הבן, שהוא ענין הנוגע לבן ועליו נתנה תורה נאמנות לאב, משא"כ לענין חליצה כיון שהנידון הוא ביחס לאשה אם זקוקה ליבום או לא, ממילא לענין זה לא נתנה תורה נאמנות לאב כלל, ואינו אלא ספק.

דעת הבית שמואל שדין יכיר מועיל גם באופן שהאב יודע הדבר מפי אחר

אמנם יישובו של השב שמעתתא מתבסס על הנחה מוקדמת, והיא, שדין 'יכיר' מועיל גם באופן שאין האב יודע את הדבר מעצמו, אלא רק מאמין וסומך על דבריו של אדם אחר. שהרי בנידון דין אינו יודע שעובר זה ממנו הוא והוא סומך על אותה אשת איש שזינתה, ואעפ"כ מבואר ברמב"ם שכלפי ירושה הוא נאמן, וכפי שביאר הש"ס שהוא מדין יכיר.

והשב שמעתתא מבאר כן מסברא, שדין 'יכיר' הוא גם על ידי הכרת אחרים, שכן כדרך שבעל דבר בעצמו שמאמין לאחד וסומך על דעתו, הרי זה כאילו יודע הדבר בעצמו ו'שואי אנפשיה חתיכה דאיסורא', אע"פ שהוא עצמו אינו יודע ורק שסמך על מה שיאמר לו אחר. כך הדין גם באב לגבי בנו, שאף שאינו יודע בעצמו אלא רק סומך על אחר ומאמין לדבריו, הרי הוא כאילו יודע ומגיד מעצמו ויש באופן זה דין 'יכיר'.

וכן מביא הש"ס מדברי הבית שמואל (אה"ע סימן ס"ק כז) גבי אשת כהן שאמרה לבעלה 'נאנסתי', שדינה בחיי בעלה להיתר, ואחר מיתת בעלה אסורה לכהן כיון שהזדוה שזינתה. וכתב הבית שמואל שאם נשאת לכהן, בניה כשרים, שאינה נאמנת לפסול את בניה, שלא נתנה תורה נאמנות אלא לאב ולא לאם. והוסיף הבית שמואל: ואם האב אומר שמאמין לדבריה - יכול לעשות לבניו חללים, כמו שנאמר לומר 'בן גרושה', עכ"ל. מבואר שכן דעתו שמדין 'יכיר' יכול האב להעיד גם על דבר שאינו יודע בעצמו אלא שמאמין לאחר וסומך דעתו עליו ודומה לו לאמת.

מחלוקת הרא"ש והרמב"ם אם דין 'יכיר' הוא רק במי שמוחק בבנו

ובדעת הרא"ש החולק, כתב השב שמעתתא שהלך בזה לשיטתו, שכן דעת הרא"ש שדין 'יכיר' נאמר רק במי שמוחק בבנו, להעיד עליו שהוא בכור, אבל מי שאינו מוחזק בבנו להעיד עליו שהוא בנו - אין זה בכלל דין יכיר. וממילא אשה זו שעומדת בספק שמא זינתה עם אחרים ואינו בנו, שוב לא שייך לדון בה בתורת יכיר.

ואילו הרמב"ם יסבור בזה כדעת השו"ע שאפילו מי שאינו מוחזק בבנו נאמן עליו לומר שהוא בנו, וכמו שנפסק בשו"ע (חו"מ סימן רע"ג), ולכן לענין ירושה חשוב בנו, כיון שהוא סומך עליה ומאמין לדבריה, ולדידה 'דומה לאמת' שממנו הוא, ונאמר באופן זה דין 'יכיר'. משא"כ לענין יבום כיון שאינו נוגע לבנו אין לגבי זה דין יכיר.

מחלוקת הר"י מיגאש והרמב"ן אם יכול הארוס לומר בודאי שלא זינתה ארוסתו מאחר

ובגמרא במסכת כתובות (יג:) מובא מעשה בארוס וארוסתו שבאו לפני רב יוסף, ואותה ארוסה עיברה וטוענת כי התעברה ממנו, ואף הארוס מודה ואומר שאכן ממנו התעברה. ורב יוסף מכריע דינה להיתר, שכן "למאי ניחוש לה, חדא, דהא קא מודה, ועוד, הא אמר רבי יהודה אמר שמואל הלכה כרבן גמליאל [האומר שפנויה שזינתה נאמנת לומר 'לכשר בבעלתי', והוא הדין כאן נאמנת לומר 'לארוס בבעלתי']".

ובשיטה מקובצת הביא דברי הרמב"ן בשם הר"י מיגאש, שביאר את שני טעמי ההיתר של רב יוסף, א' 'דהא קא מודה' - דהיינו שהארוס מודה שממנו התעברה ולא מאדם אחר, ולכן היא נאמנת לכולי עלמא. ב' אפילו באופן שהארוס מודה רק שהוא בא עליה, אבל אינו יודע בודאי שולד זה ממנו, ומודה שיתכן שכשם שהפקירה עצמה אצלו באיסור כך גם הפקירה עצמה לאדם אחר באיסור. אעפ"כ מותרת כיון ש'הלכה כרבן גמליאל', ולדעת רבן גמליאל בברי ושמא האשה נאמנת, ואף כאן האשה 'ברי' והוא 'שמא'.

והרמב"ן תמה על דברי הר"י מיגאש, כיצד יתכן לפרש את דברי רב יוסף 'דהא קא מודה' באופן זה שיודע שולד זה ממנו - וכי כיצד יכול לדעת שלא הפקירה עצמה לאחר, 'וכי נועל דלת הוא בפניה'. ולכן מפרש הרמב"ן את דברי רב יוסף באופן אחר.

יכיר

יום חמישי י"א חשוון

קידושין דף עד

להצטרפות לקבלת החידוש
a8843414@gmail.com

אמנם לפי יסוד השב שמעתתא - שאב נאמן על בנו מדין 'יכיר' אף כשאינו יודע הדבר מעצמו אלא שהוא מאמין לאחרים. לפי זה ביאר הש"ש את דברי הר"י מיגאש, שמה שהזכיר אופן שהבעל מודה שולד זה ממנה, והקשה הרמב"ן 'וכי נועל דלת הוא בפניה', אין הכוונה שיוודע מעצמו שולד זה ממנו, אלא שהוא מאמין לדבריה שאומרת לו שלא הפקירה עצמה לאחר - וכיון שהוא מאמין לה, הרי הוא נאמן על בנו מדין 'יכיר', וכשם שיכול להעיד על בנו לפוסלו, כל שכן שנאמן להכשירו, שהרי לאמו יש חזקת כשורת.

מחלוקת האחרונים אם 'יכיר' הוא מדין 'בעל דבר' או נאמנות בתורת 'עדות'

בשונה מדעת הבית שמואל שעליה ביסס השב שמעתתא את חידושו, דעת הבית מאיר (שם ס"ק יג) שאין האב נאמן מדין יכיר אלא כשיודע הדבר מעצמו, והוא תמה על הבית שמואל כיצד יתכן לומר שתתן התורה נאמנות לאב בדבר שאינו יודע בעצמו אלא רק מפי אחרים.

ובביאור מחלוקתם כתבו האחרונים שנחלקו ביסוד נאמנות האב על בנו מדין 'יכיר', שבדעת הבית שמואל כבר ביאר השב שמעתתא שלמד שדין יכיר הוא כעין 'בעל דבר', דהיינו נאמנות על בנו כעין נאמנות על עצמו. אמנם הבית מאיר למד שיסוד דין 'יכיר' הוא נאמנות שנתנה תורה לאב להעיד על בנו, ותוקף דבריו כ'עדות', ולכן נקט בפשטות שלא תועיל עדות האב כשאינו יודע הדבר מעצמו רק סומך על מה ששמע מפי אחרים.

תליית הגר"פ שיינברג למחלוקת הראשונים אם דין יכיר הוא רק במוחק כבנו בחקירה זו

ובספר אגרא דשמעתא להגר"פ שיינברג זצ"ל (ש"ב פ"כ אות ו) כתב לתלות מחלוקת הראשונים אם 'יכיר' אינו אלא במוחק שהוא בנו או אף כשהוא ספק בנו, במחלוקת זו בהבנת דין 'יכיר'. שלהבנת השב שמעתתא שהוא מדין בעל דבר, הרי יש לומר שכל זה רק אם הוא מוחזק כבנו, כי אם לא כן הרי אינו בעל דבר בודאי ומה שייך להאמינו מכח היותו 'בעל דבר'. משא"כ אם נאמנות 'יכיר' היא נאמנות מדין עדות שנתנה תורה לאב על בנו - אם כן יש לומר שהתורה נתנה לו נאמנות זו אף כשהוא ספק בנו, ורק שמוחק לנו מסתמא שאינו בנו אז אינו נאמן.

וכדברי השב שמעתתא הוכיח הגרי"ש אלישיב זצ"ל מדברי התשב"ץ שכתב שאם אמרה לו אשתו שזינתה ובן זה הוא ממזר, והבעל מאמין לה, מכל מקום אין הבן ממזר, שכיון שהיא אינה נאמנת לומר שזינתה - מתקנת חכמים שמא נתנה עיניה באחר ורוצה לאסור עצמה על בעלה - ממילא אין בדבריה כלום גם לענין פסול הבן. ומכך שביאר את הטעם שאין בדבריה כלום מחמת תקנת חכמים שמא נתנה עיניה באחר, משמע שלולי זאת היו מועילים דבריה - אף שלא נאמר דין 'יכיר' באשה - כיון שבעלה מאמין לה. ורק מאחר שמתקנת חכמים אין מאמינים לה לגבי עצמה, נדחים דבריה גם לגבי בנה.

מחלוקת רש"י והרמב"ם אם אב נאמן על בנו בתוך שבעה ימי לידה

ובראשית הדברים הבאנו דברי רב נחמן ששלשה נאמנים על הבכור, חיה, אביו ואמו, חיה לאלתר, אמו כל שבעה, אביו לעולם. וכתב רש"י: אמו כל שבעה, שעדיין אין אביו מכיר בו שלא יצא מתחת ידי אמו ליכנס לברית, מכאן ואילך מוטל על אביו להכיר, בדכתיב 'יכיר'.

והרמב"ם (נחלות פ"ב הי"ד) כתב: שלשה נאמין על הבכור, חיה ואמו ואביו, חיה מיד שאם אמרה זה יצא ראשון נאמנת, אמו כל שבעת ימי הלידה נאמנת לומר זהו הבכור, אביו לעולם, אפילו אמר האב על מי שלא הוחזק בנו כלל - הוא בני ובכורי הוא, נאמן וכו'.

וכתב הלחם משנה: מלשון רש"י משמע דתוך שבעה אינו נאמן אביו אלא אמו, שעדיין לא מסרו לאביו לברית. אבל מלשון רבינו ז"ל דאמר 'לעולם' לא משמע הכי. ואולי לעולם דקאמר הוי אחר שבעה, עכ"ד. וכ"כ הקרבן נתנאל שלדעת רש"י אין האב נאמן כל שבעה כיון שאינו מכיר.

הוכחת האילת השחר שנאמנות האם מדאורייתא מדעת רש"י שהאב נאמן רק אחר שבעה

ובנאמנות האם כל שבעה נחלקו המפרשים האם היא מדאורייתא או מדדבן, ובתוספות הרא"ש (קידושין שם) מבואר להדיא שהיא מדאורייתא, שכתב: כולו ילפין להו מדחזין שהאמינה תורה לאב להעיד על בנו ובכור אע"פ שהוא קרוב - לפי שרגיל האב להכיר בבניו יותר מאחר. ילפין נמי מיניה להאמין חיה לאלתר ואמו כל שבעה, לפי שאין רגיל לידע אחר שהוא לשם.

ובאילת השחר הוכיח שנאמנותה מדאורייתא לפי דעת רש"י הסכרת, שכן נמצא שכל נאמנות האב היא רק מכח נאמנות האם - שהרי קודם שבעה כלל אינו נאמן על בנו ורק האם היא הנאמנת, ואם ננקוט שנאמנות האם היא רק מדדבן, כיצד יהיה נאמן האב אם כל סמיכתו היא על האם שהיא עצמה אינה נאמנת.

תליית מחלוקת המפרשים אם האם נאמנת מדאורייתא בחקירה ביסוד דין 'יכיר'

ולכאורה היה נראה לתלות את הנידון אם האם נאמנת מדאורייתא או מדדבן בנידון הסכרת בגד 'יכיר' אם הוא נאמנות של 'בעל דבר' או נאמנות של 'עדות', כי סברת התוספות רא"ש שהתורה האמינה למי שרגיל להיות שם, היא סברה בנאמנות של 'עדות', משא"כ ב'בעל דבר' אין להסיק ש'חיה' היא בעל דבר ממה שהאב נאמן על בנו.

ולפי זה נראה שאין הכרח לדברי האילת השחר, כי יתכן שנאמנות האם אינה אלא מדדבן, והטעם - לפי שנאמנות האב אינה מדין עדות אלא מדין בעל דבר. ואין להקשות אם כן כיצד יהיה האב נאמן באופן שכל נאמנותו מתחילה בגיל שבעה ימים ומסתמכת על נאמנות האם שאינה נאמנת, שכן כבר ייסד לנו השב שמעתתא שכל כמה שנאמנות האב היא מדין 'בעל דבר' אזי יש להאמינו גם כשהוא סומך על אחרים - שאינם נאמנים עלינו. ואם כן אף האב יכול להיסמך בעדותו על האם, אף אם האם אינה נאמנת עלינו. ואין ראייה מנאמנות האב לנאמנות האם.

אכן אם ננקוט שנאמנות האב היא מדין 'עדות', ועל כרחך מודה לדעת הבית מאיר שאין האב נאמן כשאינו יודע בעצמו אלא נסמך על עדות אחרים, אזי יהיה הכרח שגם האם נאמנות כדברי האילת השחר - ובאמת יובנו הדברים, כי מאחר שהאב נאמן מדין עדות, הרי יש טעם גם להאמין לאם מאותו הטעם ממש וכסברת התוספות הרא"ש.

"נחלקו

ביסוד

נאמנות

האב מדין

'יכיר', אם

דין יכיר

הוא כעין

'בעל דבר',

שנאמנות

האב על

בנו כעין

נאמנותו

על עצמו.

או שהוא

נאמנות

מדין

'עדות'."

החידוש היומי מוקדש
לעילוי נשמת

הרב מנחם אליהו
ב"ר נפתלי זצ"ל

נלב"ע ז' חשוון